

מאזרות

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללת מורשת יעקב
ומכללת אורות ישראל בירושלים

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

ליל שבת: זמירות – אזמר בשבחין

הפיוט "אזמר בשבחין" נכתב בידי האר"י ז"ל שהטביע את שמו על ראשי התיבות של בתיו: אני יצחק לוריא בן ש'. את המשך המילה "שלמה" אנו מוצאים בקטע הנאמר סמוך לבציעת הפת. שם מצויות האותיות ל.מ.ה.¹ ומזמרין אותו על הכוס לפני הקידוש בחדווה ובשמחה.² הפיוט הוא אחד משלושת הפיוטים שכתב האר"י הקדוש לסעודות שבת: "אזמר בשבחין" ליל שבת (סעודה ראשונה); "אסדר לסעודתא" לשבת בבוקר (סעודה שנייה); ו"בני היכלא" לשבת בצהריים (סעודה שלישית). כך כותב ר' חיים ויטל ב"שער הכוונות" בהקדמתו לפיוט "אזמר בשבחין":

לאחר האכילה היה נוהג מורי ז"ל לומר פזמון אחד בקול נעים. והוא ז"ל תיקן ג' פזמונים מיוסדים על דרך חכמת האמת [=חכמת הקבלה] בכל פרטי הכוונות של שבת. פזמון אחד לסעודת הלילה ופזמון אחד לסעודת שחרית ופזמון אחד לסעודת מנחה.³ הפיוט מושתת על תורת הקבלה, ונסביר את פשוטו על פי המפרשים:

אזמר בשבחין: תיקנו רבותינו שנוסף על מצוות הקידוש נאמר שבחין והודאות למלך הכבוד. אכרית (מלשון לזמור) את המקטרגים המעכבים את השפע, על ידי התשבחות שאשבח את ה' ואוכל להיכנס בתוך פתחי, כלומר שערי השכינה המכונה בבחינת "שדה תפוחים".

נזמין לה השתה: נזמין עכשיו את השכינה בעת כניסת השבת, כשהשולחן ערוך מחדש בלחם משנה ובנרות הדולקים יפה מאירים מעל ראשינו.

ימינה ושמאלה: שלושת הימים שקודמים לשבת הולכים מימין השבת, שלושת הימים שאחריה הולכים משמאלה, והיא הולכת באמצע ככלה בקישוטיה. שהשבת היא קישוטין לכל השבוע.⁴

יחבק לה בעלה: הקב"ה יחבק את כלתו – כנסת ישראל, באהבה עזה כשמתייחד עמה בשבת. כך יעשה לה נחת רוח וכל המקטרגים יהיו נכתשים עד דק.

צווחין אף עקתינ: צעקות המקטרגים והצרות תהיינה מושבתות בשבת ופני ישראל מתחדשים בשבת על ידי הנשמה היתרה.

חדו סגי ייתי: חדווה גדולה ושמחה מרובה יביא האדם על עצמו וישמח כפליים מימות השבוע, ויתווסף לנשמתו אור גדול וברכות רבות.

קריבו שושבינים: התקרבו החכמים: השבת כמו שושבינים לחתן וכלה, ועשו הכנות לשבת להרבות מינים ממינים שונים.

למעבד נשמתין: ועל ידי שנתקדש מלמטה אנו ממשיכים עלינו נשמה יתרה ורוח חדשה ולהשיג ב"ב נתיבות החכמה, ובתורה נביאים וכתובים המשולים לשלושת שריגי הגפן.

ועיטורין שבעין לה: ושבעים עטרות יש לה לשכינה על ידי אמירת הקידוש, ששבעים תיבות לה, והמלך ה' העליון מתעטר כולו באלה התיבות שהן קודש קודשים.

רשימין וסתימין: רשום וסתום הוא השם "שבת" בכל העולמות, שאין שמה משתנה בכל שבעים הלשונות, וזהו אות שה' המכונה עתיק יומין ברא העולם על ידי שכתש וערבב ד' היסודות. שכתוב בבראשית רבה: ⁵ "כיצד ברא הקב"ה את עולמו? אמר ר' יוחנן – נטל הקב"ה שתי פקעיות אחת של אש ואחת של שלג, ופתכן (ערבן) זו בזו, ומהן נברא העולם".

יהא רעה קמה: יהי רצון מלפני ה' שישרה שכינתו על עמו ישראל המתענגים על כבוד שמו במיני מתיקה ודבש.

אסדר לדומא: אסדר לצד דרום את המנורה להשגת החכמה הסתומה (הרוצה להחכים ידרים), ואת השולחן עם הלחם אקבע לצד צפון הרומז לעושר (הרוצה להעשיר יצפין). להמשיך חכמה ושפע לכל השבוע.

בחמרה גו כסא: ביין בתוך הכוס ובאגודות הדס אשר מרקדין בהן בחתונות לפני חתן וכלה. יתחזקו בהן ישראל שנחלשים על ידי היצר הרע.

נעבד להון כתרין: נעשה לכל העולמות כתרים במילין יקירין שהם שבעים תיבות שבקידוש, היתרים על ברכת אבות "בכל" "מכל" "כל" שהם חמישים.

שכינתא תתעטר: השרה נא את רוחך על השולחן שבו מונחות כיכרות לחם בכל צד ואז השולחן יתקשר וידמה לשתי ווי"ן שהם י"ב חלות שהיו במקדש (לחם הפנים), וידמה לכל העניינים המכוסים שהיו במקדש.

שביתין ושביקין: בשבת פוסקת ועוזבת הסטרא אחרא הטמאה והמתועבת, ומלאכי חבלה המצערים את האדם וגם אותם בני אדם החבושים בגיהנום יש להם מנוחה בשבת.

לימור שמחוביץ

מרצה במסלול לחינוך מיוחד

³ ר' חיים ויטאל, שער הכוונות, הקדמה לפיוט אזמר בשבחין.

⁴ על פי המנחת יעקב.

⁵ בראשית רבה י, ג.

¹ הרב אבינר, שלמה. שולחן שבת, עם פירוש על הזמירות, ספריית חווה, בית-אל תשע"א, עמ' 29–33.

² סידור אוצר התפילות הקטן, נוסח ספרד, הוצאת המוסד לעידוד לימוד התורה, עמ' 448.

ספר הגלות והגאולה

מחד גיסא, פרשת המיילדות חושפת את מצבם המוסרי המעורער של העם, ומאידך גיסא, בסוף הפרשה מופיעה תופעה מופלאה, "ויוכו שוטרי בני ישראל" – משטרה יהודית, אשר לא נבחרה מתוך פשוטי העם ובכל זאת שוטריה מוכנים לספוג מכות בשביל אחרים בלבד שלא להכות יהודים. מסירות נפש ואחריות כזו הן גילוי המעיד על התאוששות הישות העצמית, התבצרות מוסרית והתעוררות רוחנית. ההתעוררות הרוחנית הייתה מטרת גלות מצרים. לכן, לאחר מעשי גילוי מסירות הנפש והאחריות אחד כלפי השני הגיעה שעת הגאולה.

האור בלידת משה

"ותרא אותו כי טוב הוא" (שמות ב, ב). כשנולד משה רבנו נתמלא הבית כולו אור. פירש ב"מנחה בלולה": "ותרא אותו כי טוב שלא היה בוכה". מה מקור האור בזמן לידת משה? שלא כתינוקות רגילים הפותחים את פיהם בזעקה עם בואם לעולם; שלא כנשמות אחרות הכואבות את כאב ירידתן לעולם השפל; לא כמותן הייתה נשמתו של משה רבנו. עם בואו של משה לעולם קיבל עליו את הדין ולא בכה. מוכן היה לסבול שבוזה יביא תועלת לאחרים. כבר אז נצצה במשה רבנו מידת מסירות הנפש ולכן הבית נתמלא כולו אור. ספר שמות מרמז על מצבנו כיום: דווקא בזמנים קשים, גלות מצרים אז והיום חטיפת שלושת הנערים, מלחמת עמוד ענן ועוד, מתעוררת בנו האחדות כעם ישראל ומסירות הנפש אחד לשני. זה מה שהגלות באה להחזיר לנו – את ההתעוררות הרוחנית והאמונה המוחלטת בה'. כולנו תפילה לקב"ה שישלח לנו את משיחנו במהרה, שיגאלנו ויבנה לנו את בית המקדש. אמן!

(מתוך: "נר למאור" מאת הרב משה צבי נריה זצ"ל)

הדסה שמואל
סטודנטית במסלול לחינוך מיוחד

"ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו" (שמות א, א). הרמב"ן קורא לספר שמות "ספר הגלות והגאולה" ויש לשאול: הרי עיקרו של הספר עוסק בגאולה ואילו על הגלות מסופר בו מעט מאוד? כדי להכיר את סבל הגלות וההרס שהיא גרמה צריך ללמוד משלבי הגאולה וקשייה. עברו 210 שנות שעבוד במצרים, ומה קרה לבית יעקב המפואר? מבחינת כמות, "וחמושים על בני ישראל מארץ מצרים", כלומר אחד מחמישה היה שייך לשושלת בית יעקב. מבחינת איכות, מסופר רבות בתורה על בני ישראל לאחר יציאתם ממצרים ועל חטאיהם: מסה ומריבה, חטא העגל, חטא המרגלים ועוד. מכל אותה ירידה איומה שנחשפה אחרי יציאת מצרים אנו יכולים ללמוד עד היכן הגיע ההרס הגדול והעמוק שהרסה גלות מצרים. "אנוכי ארד עמך מצרימה ואנוכי אעלך גם עלה", זוהי הבטחתו של הקב"ה ליעקב אבינו. כלומר לאחר הירידה התלולה יהיה צורך לעלות ולעלות. זוהי דרכו של עולם. הירידה או הנפילה במורד תלול מהירה היא ביותר, אך העלייה במעלות קשה מאוד. לכן הקב"ה אומר, "אנוכי אעלך גם עלה", הקב"ה מעלה אותנו וגם עולה אתנו. "את יעקב באו". מדוע נכתבו "הבאים" הרי צריך היה לכתוב "היורדים"? "את יעקב", כלומר עם יעקב איש וביתו באו. משך כל זמן ירידתם למצרים ושהותם במצרים היו דבוקים ביעקב ולא ירדו (מבחינה רוחנית). רק הקישורים והקשרים אל קדושת האבות מחזירים את האומה למה שהייתה, המשפחה העתיקה, "בית יעקב ובית יוסף להבה".

השבר והעלייה

"ויאמר מלך מצרים למיילדות העבריות [...] אם בן הוא והמיתן אותו" (שמות א, ט"ו-ט"ז). השבר: פרשת המיילדות העבריות חושפת התפרקות מוסרית נוראה. אם פרעה מלך מצרים מעז לבוא ולהציע הצעה זדונית כזאת למיילדות, שהן סמל הרחמים, סימן שמרגליו הודיעו לו כי העם העברי המשועבד נמצא במצב רוחני ירוד. אמנם במקרה זה של הפנייה למיילדות לא הייתה היענות מצדן, אבל עצם הפנייה מוכיחה על מצב מוסרי מעורער ביותר בעם.

ליקוט ועריכה: ברוריה מכמן

בכל דרכיך דעהו

אליהו בן שלמה זלמן (הגאון מוילנא – הגר"א)
(ת"פ-תקנ"ח 1720-1797)

נולד בעיר סעלץ הסמוכה לבריסק דליטא. בגיל צעיר עבר לוויילנה והחל ללמוד אצל חשובי הרבנים. עוד לפני בר-המצווה כבר עבר על כל הש"ס. ר' אליהו כונה בשם גאון, כמו חכמים שקדמו לו במאות שנים, כאות הערכה לחכמתו הרבה. הגר"א לא עמד בראש ישיבה, אך למדו אצלו תלמידים נבחרים, ביניהם ר' חיים מוולוז'ין ור' ישראל משקלוב. הגר"א חיבר שבעים ספרים עד גיל ארבעים. את רשימת חיבוריו השונים ניתן למצוא בספר **אוצר ספרי הגר"א** שחיבר ישעיהו וינוגרד. למרות שהיה מקובל ומיסטיקן, התנגד הגר"א לחסידות וסירב להיפגש עם ר' שניאור זלמן מלאדי. הוא התנגד לתנועת ההשכלה, אבל התעניין במדעים ואף כתב ספר במתמטיקה ובגאוגרפיה של ארץ ישראל. הגר"א סבר שיש לעלות לארץ ישראל כי הגאולה תבוא בדרך הטבע ועלינו לפעול בעניין. תלמידו, ר' ישראל משקלוב, עמד בראש קבוצות התלמידים שעלו לארץ ישראל. הגר"א עצמו החל במסעו לארץ ישראל, אך מסיבה שאינה ידועה שב לאירופה. הוא נפטר בי"ט בתשרי תקנ"ח.

מקורות

- אטקס, עמנואל, יחיד בדורו: הגאון מוויילנה – דמות ודימוי, מרכז זלמן שזר, ירושלים תשנ"ח.
- וינוגרד, ישעיהו, אוצר ספרי הגר"א, כרם אליהו – המכון להוצאת ספרי הגר"א, ירושלים תשס"ג.
- עמינת, נח וניצן, יוסף, (עורכים), גדולי האחרונים – מרכזי תורה בארץ ישראל ובתפוצות במאות השש-עשרה – התשע-עשרה, ספריית אלינר, ירושלים תשס"א.
- אתר דעת: <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=1857>